

บทที่ 1

บทนำ

1. ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

โรคไตเรื้อรังกำลังเป็นปัญหาสาธารณสุขที่สำคัญของประเทศต่าง ๆ ทั่วโลก เนื่องจากมีจำนวนผู้ป่วยเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง ในประเทศไทยมีผู้ป่วยโรคไตเรื้อรังจำนวนกว่า 8 ล้านคน และมีผู้ป่วยรายใหม่ปีละประมาณ 7,800 ราย อีกทั้งยังมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นทุกปีด้วย (กระทรวงสาธารณสุข, มปป) ทำให้สำนักงานประกันสุขภาพแห่งชาติต้องจัดสรรงบประมาณบำบัดทดแทนไตทั้งหมด 8,281,796,000 บาท (สมาคมโรคไตแห่งประเทศไทย, 2560) ดังนั้น การส่งเสริมให้ประชาชนมีความรอบรู้ด้านสุขภาพเกี่ยวกับโรคไตเรื้อรังที่ช่วยให้ประชาชนดูแลสุขภาพของตนเอง คนในครอบครัว รวมถึงชุมชนของตนเอง จึงเป็นนโยบายที่จะช่วยสร้างพลเมืองไทยให้เป็นพลเมืองที่มีสุขภาพดีอย่างเป็นรูปธรรม โดยการส่งเสริมความรู้ด้านสุขภาพในการจัดการโรคไตเรื้อรังในชุมชนนั้น อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.) ซึ่งมีการจัดตั้งขึ้นมาตั้งแต่ปี 2521 นั้น ถือเป็นบุคคลสำคัญที่จะช่วยดำเนินงานในการส่งเสริมความรู้ด้านสุขภาพเกี่ยวกับโรคไตเรื้อรังให้กับประชาชนในชุมชนได้ แต่อสม.ต้องสามารถดำเนินงานคู่ขนาน สอดคล้อง ส่งต่อกันอย่างมีระบบ ระหว่างชุมชนกับสถานบริการซึ่ง อสม. ก็จำเป็นต้องมีความรอบรู้ด้านสุขภาพเกี่ยวกับโรคไตที่เพียงพอต่อการดำเนินงานด้วยเช่นกัน (กระทรวงสาธารณสุข, มปป) แต่จากการศึกษาความรู้ด้านสุขภาพเกี่ยวกับโรคไตของ อสม. กลับพบว่า อสม. ยังมีความรอบรู้ด้านสุขภาพเกี่ยวกับโรคไตอย่างจำกัด โดยเมื่อวิเคราะห์เป็นรายด้านตามองค์ประกอบของความรู้ด้านสุขภาพเกี่ยวกับโรคไตนั้น ชี้ให้เห็นว่าทักษะการสื่อสารสุขภาพ และทักษะการรู้เท่าทันสื่อและสารสนเทศ เป็นทักษะที่ อสม. มีปัญหามากที่สุด แม้ว่าพวกเขาจะเข้าร่วมอบรมในโปรแกรมการส่งเสริมความรู้ด้านสุขภาพของในการป้องกันโรคไตเรื้อรังแล้วก็ตาม (จิตร มงคลมะไฟ, วิลาวัลย์ อาธิเวช, และวราทิพย์ แก่นการ, 2563) นอกจากนี้ ยังพบว่า อสม. ส่วนใหญ่มีความรอบรู้ด้านสุขภาพทั่วไปอยู่ในระดับปานกลาง โดยอสม. ส่วนใหญ่ยังขาดทักษะในการอ่าน และแปลความข้อมูลด้านสาธารณสุขจากสื่อสิ่งพิมพ์ และขาดความมั่นใจในการแนะนำความรู้แก่ผู้อื่น ซึ่งส่งผลกระทบต่อประสิทธิภาพในการให้ความรู้แก่ประชาชน (ประภัสสร งามแสงใส, ปติรดา ศรีสิน, และ สุวรรณ ภัทรเบญจพล, 2557) และจากการที่ อสม. มีความรอบรู้ด้านสุขภาพเฉพาะโรคที่ไม่เพียงพอ เช่น ความรอบรู้ด้านสุขภาพในการสนับสนุนพฤติกรรมการช่วยเลิกบุหรี่ของ อสม. ส่วนใหญ่อยู่ในระดับปานกลาง และเกือบครึ่งอยู่ในระดับต่ำ (ธนะวัฒน์ รวมสุข, อารยา ทิพย์วงศ์ และ สุทัตตา ช้างเทศ, 2562) ความรอบรู้ด้านสุขภาพกับพฤติกรรมป้องกันและควบคุมโรคไข้เลือดออกของอสม. ส่วนใหญ่อยู่ในระดับปานกลาง (อัญชลี จันทรินทรการ และ กรัณพรัตน์ บุญช่วยธานี, 2557) ดังนั้น การส่งเสริมให้ อสม. สามารถดำเนินงานได้ตามวัตถุประสงค์ในการให้ความรู้ สื่อสารให้คำแนะนำด้านสุขภาพ ตลอดจนการติดตามและการเฝ้าระวังโรคไตเรื้อรัง หรือโรคอื่น ๆ อย่างมีประสิทธิภาพนั้น ควรมุ่งพัฒนาความรู้ด้านสุขภาพสำหรับการป้องกันโรคไตเรื้อรังของอสม. ให้สูงขึ้นด้วย

อย่างไรก็ตามหากพิจารณาเกี่ยวกับการส่งเสริมความรู้ด้านสุขภาพซึ่งเป็นเป้าหมายทางสุขศึกษาสำหรับทุกคนที่จำเป็นต้องมี (World Health Organization, 2013) จะพบว่า การพัฒนาความรู้ด้านสุขภาพนั้น จำเป็นต้องอาศัยความสามารถในการประเมินความน่าเชื่อถือ และความถูกต้องของหลักฐาน ซึ่งความสามารถเหล่านี้ คือการฉลาดรู้ทางวิทยาศาสตร์ (Scientific Literacy) ที่เกิดจากการเรียนรู้หรือการฝึกฝนผ่านกระบวนการสืบเสาะหาความรู้ทางวิทยาศาสตร์นั่นเอง (Millar & Osborne, 1998) อีกทั้งโลกในศตวรรษที่ 21 ที่พวกเรากำลังดำรงชีวิตอยู่นี้ พลเมืองโลกกำลังเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุนั้น เทคโนโลยีการแพทย์และความรอบรู้ด้านสุขภาพ ซึ่งได้จากการประยุกต์ใช้ความรู้ทางวิทยาศาสตร์นั้น จึงเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับพลเมืองในศตวรรษที่ 21 ดังนั้น พลเมืองจึงควรได้รับการพัฒนาให้ฉลาดรู้ทางวิทยาศาสตร์ควบคู่ไปกับความรู้ด้านสุขภาพ (Grace & Bay, 2011) ทั้งนี้ งานวิจัยของ Grace and Bay (2011) และ Ploomipuu, Holbrook and

Rannikmae (2020) ได้สนับสนุนว่า ความรอบรู้ด้านสุขภาพมีความสัมพันธ์กับการฉลาดรู้ทางวิทยาศาสตร์ และการศึกษาของ Evans, Lewis and Hudson (2012) ที่เสนอแนะว่าการส่งเสริมความรอบรู้ด้านสุขภาพอย่างมีประสิทธิภาพนั้น จำเป็นต้องส่งเสริมการฉลาดรู้ทางวิทยาศาสตร์ไปพร้อมกันด้วย เพราะความรอบรู้ด้านสุขภาพเป็นส่วนหนึ่งของการฉลาดรู้ทางวิทยาศาสตร์ โดยจากสังเคราะห์งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมการฉลาดรู้ทางวิทยาศาสตร์ควบคู่ไปกับการรอบรู้ด้านสุขภาพพบว่า มีเพียงงานวิจัยของ Bay และคณะ ได้ใช้การจัดการเรียนรู้แบบสืบเสาะในการพัฒนาทั้งการฉลาดรู้ทางวิทยาศาสตร์และส่งเสริมความรอบรู้ด้านสุขภาพสำหรับโรคไม่ติดต่อเรื้อรังให้กับนักเรียนในระดับมัธยมศึกษาปีที่ 1-4 ได้อย่างมีประสิทธิภาพด้วย (Bay et al., 2017)

อย่างไรก็ตาม ยังไม่พบงานวิจัยทั้งในประเทศและต่างประเทศที่มุ่งเน้นการพัฒนาความรอบรู้ด้านสุขภาพควบคู่ไปพร้อมกับการพัฒนาการฉลาดรู้ทางวิทยาศาสตร์สำหรับผู้ใหญ่ ดังนั้น ผู้วิจัยจึงต้องการพัฒนาโปรแกรมการส่งเสริมการฉลาดรู้ทางวิทยาศาสตร์และความรอบรู้ด้านสุขภาพสำหรับการป้องกันโรคไตเรื้อรังให้กับอสม. ในจังหวัดนนทบุรี เพื่อมุ่งหวังให้อสม. มีการฉลาดรู้ทางวิทยาศาสตร์ ซึ่งเป็นพื้นฐานที่ในการส่งเสริมความรอบรู้ด้านสุขภาพสำหรับการป้องกันโรคไตเรื้อรังที่จะช่วยให้ อสม. ปฏิบัติหน้าที่ในการส่งเสริมความรอบรู้ด้านสุขภาพสำหรับการป้องกันโรคไตเรื้อรังให้กับคนในชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ และเป็นพื้นฐานที่จะช่วยให้ อสม. สามารถพัฒนาความรอบรู้ด้านสุขภาพสำหรับโรคอื่น ๆ ได้ในอนาคต

2. คำถามของการวิจัย

2.1 อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้านในจังหวัดนนทบุรีมีการฉลาดรู้ทางวิทยาศาสตร์ และความรอบรู้ด้านสุขภาพสำหรับการป้องกันโรคไตเรื้อรัง เป็นอย่างไร

2.2 โปรแกรมการส่งเสริมการฉลาดรู้ทางวิทยาศาสตร์และความรอบรู้ด้านสุขภาพสำหรับการป้องกันโรคไตเรื้อรังของอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้านในจังหวัดนนทบุรี ควรเป็นอย่างไร

2.3 ผลของโปรแกรมการส่งเสริมการฉลาดรู้ทางวิทยาศาสตร์และความรอบรู้ด้านสุขภาพสำหรับการป้องกันโรคไตเรื้อรังของอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้านในจังหวัดนนทบุรี เป็นอย่างไร

3. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

3.1 เพื่อศึกษาการฉลาดรู้ทางวิทยาศาสตร์ ความรอบรู้ด้านสุขภาพสำหรับการป้องกันโรคไตเรื้อรังโรคไตเรื้อรังของอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้านในจังหวัดนนทบุรี

3.2 เพื่อสร้างโปรแกรมการส่งเสริมการฉลาดรู้ทางวิทยาศาสตร์และความรอบรู้ด้านสุขภาพสำหรับการป้องกันโรคไตเรื้อรังของอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้านในจังหวัดนนทบุรี

3.3 เพื่อเปรียบเทียบการฉลาดรู้ทางวิทยาศาสตร์ของ อสม. ก่อนและหลังเข้าร่วมโปรแกรมการส่งเสริมการฉลาดรู้ทางวิทยาศาสตร์และความรอบรู้ด้านสุขภาพสำหรับการป้องกันโรคไตเรื้อรังของอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้านในจังหวัดนนทบุรี

3.4 เพื่อเปรียบเทียบความรอบรู้ด้านสุขภาพสำหรับการป้องกันโรคไตเรื้อรังของ อสม. ก่อนและหลังเข้าร่วมโปรแกรมการส่งเสริมการฉลาดรู้ทางวิทยาศาสตร์และความรอบรู้ด้านสุขภาพสำหรับการป้องกันโรคไตเรื้อรังของอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้านในจังหวัดนนทบุรี

4. สมมติฐานการวิจัย

4.1 การฉลาดรู้ทางวิทยาศาสตร์ของ อสม. หลังเข้าร่วมโปรแกรมการส่งเสริมการฉลาดรู้ทางวิทยาศาสตร์และความรอบรู้ด้านสุขภาพสำหรับการป้องกันโรคไตเรื้อรัง สูงกว่าก่อนเข้าร่วมโปรแกรมมา

4.2 ความรอบรู้ด้านสุขภาพสำหรับการป้องกันโรคไตเรื้อรังของ อสม. หลังเข้าร่วมโปรแกรมการส่งเสริมการฉลาดรู้ทางวิทยาศาสตร์และความรอบรู้ด้านสุขภาพสำหรับการป้องกันโรคไตเรื้อรัง สูงกว่าก่อนเข้าร่วมโปรแกรมมา

5. นิยามศัพท์

5.1 การฉลาดรู้ทางวิทยาศาสตร์ของอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน คือ ความสามารถของอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้านในการเชื่อมโยงความรู้ความเข้าใจในหลักการและกระบวนการทางวิทยาศาสตร์ที่ใช้ในระบุประเด็นปัญหาที่เกี่ยวข้องกับบริบทต่าง ๆ เพื่อหาคำตอบจากหลักฐานเชิงประจักษ์ที่ได้จากการสืบเสาะหาความรู้ทางวิทยาศาสตร์ และสามารถสื่อสาร แสดงความคิดเห็น วิพากษ์วิจารณ์ ประเมิน และตัดสินใจเกี่ยวกับประเด็นวิทยาศาสตร์และสังคมอย่างมีเหตุผลตามประจักษ์พยานหลักฐาน

5.2 ความรอบรู้ด้านสุขภาพสำหรับการป้องกันโรคติดเชื้อของอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน คือ ความสามารถของอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้านทางด้านปัญญาและสังคมในการเข้าถึง ทำความเข้าใจ และประเมินข้อมูลข่าวสารทางสุขภาพและบริการทางสุขภาพที่ใช้ในการตัดสินใจเลือกวิถีทางในการดูแลและจัดการตนเอง ป้องกันและรักษาสุขภาพของตนเองให้ดีเสมอ รวมถึงช่วยชักจูงให้บุคคลอื่นรู้วิธีการดูแลและจัดการตนเอง ตลอดจนป้องกันและรักษาสุขภาพเกี่ยวกับการป้องกันโรคติดเชื้อที่ดีที่สุด

5.3 โปรแกรมการส่งเสริมการฉลาดรู้ทางวิทยาศาสตร์และความรอบรู้ด้านสุขภาพสำหรับการป้องกันโรคติดเชื้อของอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน หมายถึง ชุดกิจกรรมการอบรมที่ส่งเสริมการฉลาดรู้ทางวิทยาศาสตร์และความรอบรู้ด้านสุขภาพสำหรับการป้องกันโรคติดเชื้อ ซึ่งประกอบด้วยเอกสารประกอบการอบรม และวิธีการอบรม

5.4 ผลของโปรแกรมการส่งเสริมการฉลาดรู้ทางวิทยาศาสตร์และความรอบรู้ด้านสุขภาพสำหรับการป้องกันโรคติดเชื้อของอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน หมายถึง ผลลัพธ์ของชุดกิจกรรมการอบรมที่ส่งเสริมการฉลาดรู้ทางวิทยาศาสตร์และความรอบรู้ด้านสุขภาพสำหรับการป้องกันโรคติดเชื้อ ซึ่งวัดได้จากคะแนนของ อสม. ที่ได้จากการทำแบบทดสอบการฉลาดรู้ทางวิทยาศาสตร์ และแบบทดสอบความรอบรู้ด้านสุขภาพสำหรับการป้องกันโรคติดเชื้อในด้านความรู้หลังอบรมเทียบกับก่อนอบรม

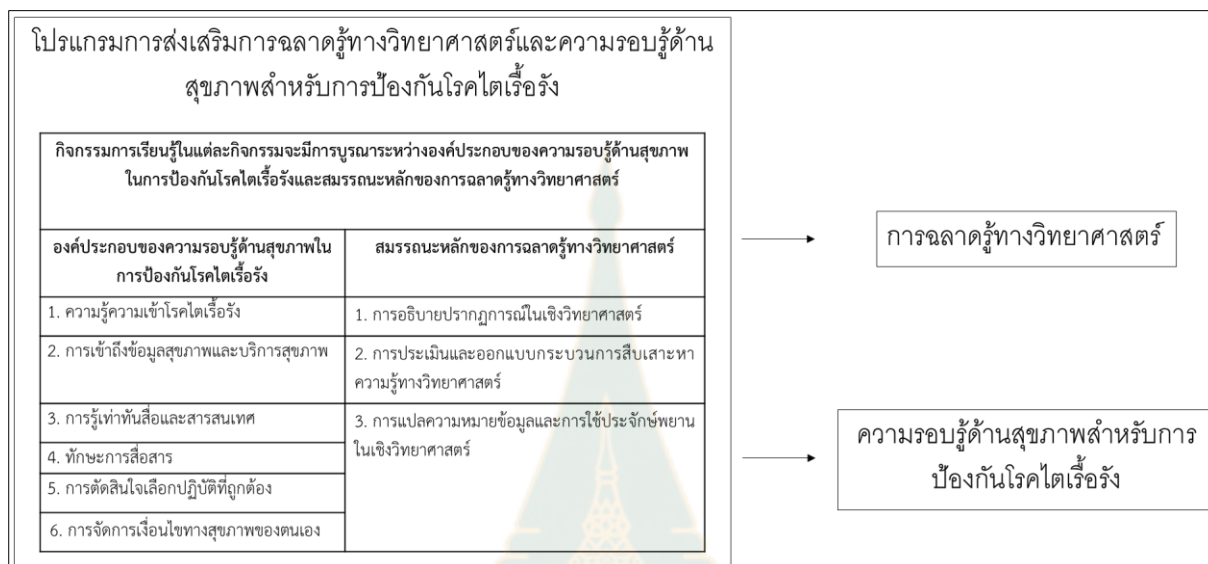
6. ขอบเขตการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการพัฒนาและศึกษาผลโปรแกรมการส่งเสริมการฉลาดรู้ทางวิทยาศาสตร์และความรอบรู้ด้านสุขภาพสำหรับการป้องกันโรคติดเชื้อของอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน ในอำเภอปากเกร็ด จังหวัดนนทบุรี ศึกษาการฉลาดรู้ทางวิทยาศาสตร์

7. กรอบแนวคิดการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยใช้กรอบแนวคิดความรอบรู้ด้านสุขภาพของ Nutbeam (2008) ซึ่งเป็นแนวคิดในการส่งเสริมสุขภาพที่ให้ความสำคัญต่อการพัฒนาทักษะและศักยภาพ เพื่อให้บุคคลมีการควบคุมและปรับเปลี่ยนปัจจัยเสี่ยงต่อสุขภาพ มาประยุกต์ใช้ในการส่งเสริมความรอบรู้ด้านสุขภาพสำหรับการป้องกันโรคติดเชื้อของอสม. และเพื่อให้จากอสม.สามารถปฏิบัติหน้าที่ในการสื่อสารสุขภาพสำหรับการป้องกันโรคติดเชื้อให้กับคนในชุมชนอย่างมีประสิทธิภาพนั้น ผู้วิจัยได้สร้างโปรแกรมการส่งเสริมการฉลาดรู้ทางวิทยาศาสตร์ควบคู่ไปกับการรอบรู้ด้านสุขภาพสำหรับการป้องกันโรคติดเชื้อ จากแนวคิดที่ได้จากการสังเคราะห์งานวิจัย ที่มีสนับสนุนว่าการส่งเสริมความรอบรู้ด้านสุขภาพอย่างมีประสิทธิภาพนั้น จำเป็นต้องส่งเสริมการฉลาดรู้ทางวิทยาศาสตร์ไปพร้อมกันด้วย (Evans, Lewis & Hudson, 2012; Bay et al., 2017) เนื่องจากองค์ประกอบส่วนใหญ่ของความรอบรู้ด้านสุขภาพเป็นส่วนย่อยหนึ่งของการฉลาดรู้ทางวิทยาศาสตร์ (Grace & Bay, 2011; Evans, Lewis & Hudson, 2012; Bay et al., 2017; Ploomipuu, Holbrook & Rannikmae, 2020) ดังนั้น โปรแกรมการส่งเสริมการฉลาดรู้ทางวิทยาศาสตร์และความรอบรู้ด้านสุขภาพสำหรับการป้องกันโรคติดเชื้อของอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน จะประกอบไปด้วยกิจกรรมที่ครอบคลุมองค์ประกอบทั้ง 6 ของความรอบรู้ด้านสุขภาพสำหรับการป้องกันโรคติดเชื้อ ตามกรอบ

แนวคิดความรอบรู้ด้านสุขภาพของ Nutbeam (2008) และสมรรถนะทั้ง 3 ของการฉลาดรู้ทางวิทยาศาสตร์ เพื่อมุ่งหวังให้อสม. มีการฉลาดรู้ทางวิทยาศาสตร์ซึ่งเป็นพื้นฐานในการส่งเสริมความรอบรู้ด้านสุขภาพสำหรับการป้องกันโรคไตเรื้อรังให้กับอสม. ดังภาพที่ 1

ภาพที่ 1.1 กรอบแนวคิดการทำวิจัย

